

PRZEGLĄD WAŻNIEJSZYCH PRAC DOTYCZĄCYCH ŚLĄSKA**Dział historyczny**

Ze wspomnianych już w pierwszym dziale *Acta Universitatis Wratislaviensis* zawierają rozprawy dotyczące historii Śląska następujące tomy serii:

HISTORIA

Tom VIII: R. Heck, *Miniatury wrocławskiego rękopisu Jakuba de Cessulis, liber super ludum scacorum*; W. Korta, *Stan i potrzeby badań nad annalistyką śląską do końca XV w.* i R. Sękowski, *Przyczynek do dyskusji w sprawie kryteriów przynależności narodowościowej w epoce feudalnej*.

Tom IX: K. Bobowski, *Ze studiów nad dokumentami i kancelarią Bolesława Wstydlwego* i M. Nawrat, *Język polski w zabytkach cechowych miasta Opol*.

Tom X: L. Wiatrowski, *Ekonomika hutnictwa żelaza w księstwie pszczyńskim od XVII do początków XIX w.* J. Janczak, *Połączenie pocztowe na Śląsku pod koniec XVIII w.* Z. Kwaśny, *Hutnictwo szkła na Górnym Śląsku w pierwszej połowie XIX w.* i S. Pajaczkowski, *Konsumy górnośląskie w latach 1869—1902*.

Tom XI: L. Wiatrowski, *Gospodarstwo wiejskie w dobrach pszczyńskich od połowy XVII do początku XIX w.*

Tom XIII: M. Pater, *Karol Miarka u progu działalności politycznej*; B. Zająć, *Akcja przedwyborcza Stronnictwa Ludowego w 1897 r.* i A. Galos, *Sprawy Rakowskiego i Krysiaka*. (Ogłosili przed I wojną światową kilka tajnych dokumentów, np. o osławionej Hakacie).

Tom XIV: A. Stojanowska, *Materiały źródłowe do dziejów Podiebradów śląskich, przechowywane w Archiwum Państwowym we Wrocławiu*.

Tom XV: S. Inglot, *Z życia codziennego chłopów polskich od XVI do XVIII w.*; A. Nyrek, *O potrzebie zespołowych badań geograficzno-historycznych na Śląsku*; L. Wiatrowski, *Browarnictwo i gorzelnictwo w księstwie pszczyńskim w XVIII i na początku XIX w.* i Z. Kwaśny, *Śląskie tabele generalne z 1809 r.*

Tom XVI: T. Kaklin, *Spółeczeństwo doby saskiej w oczach moralisty*.

Tom XVII: R. Heck, *Problem państwa i władzy w kronice Kosmasa*. L. Matysik, *Wpływ myśli czeskiej na Śląsku w świetle rękopisów kanoników regularnych św. Augustyna w XIV i XV w.* A. Nyrek, *Problem upadku i odrodzenia gospodarki stawowej w Polsce i w Czechach w XIX w.* i W. Pluskiewicz, *Polska opinia publiczna a zajęcie Czech i Moraw 15 marca 1939 r.*

Tom XVIII: S. Michalkiewicz, *Rzemiosło na Śląsku w połowie XIX w.* Z. Kwaśny, *Z dziejów dzieci i młodocianych robotników w zakładach przemysłowych na majątkach Schaffgotschów w latach 1854—1872*.

Tom XIX: Z. Poloch, *Formula: „Harum quibus sigillum nostrum est appensum testimonio litterarum” w dokumentach Kazimierza Wielkiego*. A. Ganiel-Kowalewska, *Druga kontynuacja Kosmasa jako źródło do dziejów XIII w.* i J. Drozd, *Biblioteka Podiebradów w świetle inwentarza z 1818 r.*

Tom XX: S. Michalkiewicz, *Sprawa polska w prasie śląskiej w okresie rewolucji w Rosji w latach 1917—1918 na przykładzie dzienników wrocławskich* i J. Pabisz, *Rozwój czasopism województwa śląskiego w świetle statystyki (1922—1939)*.

Uniwersytet Śląski w Katowicach opublikował:

„Prace Historyczne” zeszyt II, Katowice 1971, ss. 135. Spośród ogłoszonych artykułów dotyczą okolic śląskich: M. Grzyb, *Sprawa memoriału rad zakładowych kopalń węgla kamiennego „Wujek” i „Michał” z 24 II 1939 r.* B. Szynkler, *Wysadzenie w powietrze pomnika powstańców śląskich w Bogucicach* i J. Wilk, *Rozwój górnictwa węglowego na terenie Michałkowic do r. 1933*.

W wydawanych przez Uniwersytet Śląski „*Pracach Historyczno-Literackich*” znalazł się w zeszycie II, Katowice 1971, ss. 113. artykuł M. Pawłowiczowej o korespondencji J. I. Kraszewskiego z redakcją „*Gwiazdki Cieszyńskiej*”:

Prace treści historycznej notujemy z następujących wydawnictw seryjnych:

STUDIA I MATERIAŁY Z DZIEJÓW WOJEWÓDZTWA KATOWICKIEGO W POLSCE LUDOWEJ

p. red. H. Rechowicza, t. V, Katowice 1970, ogłosiły m. in. artykuły Z. Gorczycy o rozwoju szkolnictwa podstawowego w województwie katowickim w okresie 25-lecia PRL, F. Szymiczka o prasie i piśmiennictwie w województwie śląsko-dąbrowskim 1945—1950 oraz J. Koźlika kronikę najważniejszych wydarzeń w województwie katowickim w latach 1950—1956. Tom VI, Katowice 1971, zawiera studia: H. Roli o miejscu i roli przemysłu województwa katowickiego w rozwoju gospodarczym Polski Ludowej w latach 1945—1970. Tegoż: *Awans społeczny górników i hutników w latach 1941—1949*. F. Serafina o początkach władzy ludowej w powiecie pszczyńskim (styczeń 1945 r.—styczeń 1947 r.) Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiego Komitetu Odbudowy Szkół za okres 1 IV 1947—31 III 1952 oraz Kronikę ważniejszych wydarzeń w województwie katowickim 1957—1969.

Tom VII, Katowice 1972, ogłosił materiały z sesji naukowej, zorganizowanej w XXX rocznicę powstania PPR w Katowicach w dniach 24—25 stycznia 1972 r. *Studia i Materiały z dziejów Śląska* t.X p. red. K. Popiołka, Wrocław 1970, ss. 443, przynosi artykuły o strukturze śląskiego proletariatu w latach 1849—1873. o sprawie górnośląskiej w sejmie pruskim w latach 1919—1922 i o problemach polskich przy wyborach do parlamentu Rzeszy w 1930 r. a w „Materiałach” o przemianach podziału polityczno-administracyjnego na obszarze dzisiejszego województwa katowickiego.

Tom XI p. red. J. Chlebowczyka i K. Popiołka, Wrocław 1971, ss. 357, rozodzi się nad stosunkiem Francji do sprawy górnośląskiej w latach 1918—1922, nad nastawieniem parlamentu Rzeszy do decyzji Rady Ambasadorów i postanowień Konwencji Genewskiej oraz o Pszczyńskim Bractwie Górniczym w okresie międzywojennym.

STUDIA ŚLĄSKIE, SERIA NOWA

Tom XX, Opole 1971, ss. 540 + 4 nlb, publikują prace: A. Brożka o najstarszych polskich relacjach prasowych o pionierach górnośląskich w Teksasie, T. Ładogórskiego o próbie określenia polsko-niemieckiej granicy językowej na Dolnym Śląsku w XVI w. i S. Rosponda o informacjach i dezinformacjach co do polsko-niemieckiej granicy językowej na Śląsku w XIX w.

Tom XXI, Opole 1972, ss. 600, ogłasza m. i. artykuły: B. Reinera o polityczno-administracyjnych podziałach Górnego Śląska w XIX i XX w., A. Konicznego o Polenlager-Obozach dla wysiedlonej ludności polskiej na Górnym Śląsku w latach 1942—1945, S. Sochackiej o gramatykach i słownikach polskich na Śląsku w XVII i XVIII w. oraz bibliografię zawartości *Studiów Śląskich* od t. I (1958) do t. XX (1971).

Tom XXII, Opole 1972, ss. 363, zawiera m. i. studia: E. Kleina nad problemem antypolskiego ustawodawstwa wyjątkowego na Górnym Śląsku w latach 1914—1919, relacje S. Sochackiej o zachowanej korespondencji między Wł. Nehringiem a Lucjanem Malinowskim. (Nehring przed stu laty objął wrocławską katedrę języków i literatur słowiańskich (1868—1907), a łączył go z Akademią Umiejętności i L. Malinowskim pokrewne zainteresowania i zamieszkanie). Ponadto dołączył M. Wrzosek swoje spostrzeżenia o administracji niemieckiej na okupowanych terenach Górnego Śląska w okresie od 3 IX—25 X 1939 r., a K. Musioł zestawiał bibliografię wszystkich śląskich czasopism muzycznych.

Z innych zbiorowych wydawnictw: *Rocznik Komisji Historycznoliterackiej* w t. X, Kraków 1972, ss. 156 ogłosił pracę J. Zaremby o dwóch pierwszych pisarzach polskich na Śląsku Cieszyńskim: J. Muthmanie i S. L. Zasadiusu, a *Dzieje Najnowsze*, r. III (1971), z. 4, ss. 160, zawierają m. i. pracę Z. Bódy-Krażel o likwidacji skutków niemieckiej listy narodowościowej na Górnym Śląsku w pierwszych miesiącach po wyzwoleniu. Pojawia się również *Historia Polski*, t. III, część II: 1900—1914 p. red. Ż. Kormanowej i W. Wajdus, Warszawa 1972, ss. 992 + mapy, która opisuje według aktualnego stanu badań stosunki gospodarczo-społeczne na ziemiach polskich pod poszczególnymi zaborami, wpływy rewolucji w r. 1905 i rozwój polityczny aż do wybuchu pierwszej wojny światowej. Przeglądy, wykazy itp. zaliczające się do działu historycznego: *Bibliografia historii Polski XIX w.*, t. II, cz. 2, Wrocław 1972, ss. 780. (Zarejestrowała historyczne publikacje dotyczące lat 1831—1864.) *Bibliografia Śląska* za 1967 r. oraz osobny tom za 1968 r., wydana w Katowicach—Krakowie w r. 1971, względnie 1972, stanowi zestaw wszelkich artykułów, jakie się ukazały w latach 1967 i następnym na temat zagadnień śląskich.

*

Jako zwarte prace historyczne ukazały się m. i.:

F. A. Marek, *Najdawniejsze czasopisma polskie na Śląsku 1789—1854*, Wrocław—Opole 1972, ss. 317. Jest to monografia, opracowana na podstawie materiałów archiwalnych, zdeponowanych przeważnie w Niemieckim Archiwum Centralnym w Merseburgu. Wylicza dziewięć czasopism: *Gazety Śląskie dla ludu pospolitego*, *Jutrzenka Górnos Śląska*, która się jednak nie ukazała, *Tygodnik polski, poświęcony włościanom*, *Dziennik Górnos Śląski*, *Tygodnik Katolicki*, *Telegraf Górnos Śląski*, *Gazeta wiejska dla Górnego Śląska*, *Znicz*, *Pismo zbiorowe Młodzieży Polskiej* i *Poradnik dla ludu górnos Śląskiego*. Oprócz charakterystyki poszczególnych pism nakreślony jest również rozwój pruskiego aparatu cenzury. Podobny temat porusza Z. Bednorz, *Nad rocznikami dawnych gazet śląskich. Studium z polskiego życia literacko-kulturalnego przełomu XIX i XX wieku*, Wrocław 1971, ss. 185 + 3 nlb. Autor w ujęciu narracyjnym przedstawia wyniki badań źródłowych polskiej prasy z lat 1889—1901, nakreślił ciężki żywot redaktorów, metody upowszechniania gazet oraz trudną pracę agentów i kolporterów. J. Moskał i S. Wilczek, *Album pisarzy śląskich*, Katowice 1972, ss. 137 + 5 nlb. Zawdzięcza swoje powstanie inspiracji katowickiego dwutygodnika *Poglądy*. J. Moskał wykonał portrety, a S. Wilczek dodał krótkie fragmenty twórczości względnie biografię danego pisarza. Są między nimi również księża, ale bez podania ich stanu. *Ruch polski w Niemczech w latach 1922—1939. Bibliografia*. Opracowały H. Lipka, A. Mroczkowska, E. Wyglenda, Opole 1972, ss. 71, czyli zestaw literatury o dziejach ludności polskiej w Republice Weimarskiej i III Rzeszy. T. Kowalak, *Prasa niemiecka w Polsce 1918—1939. Powiązania i wpływy*, Warszawa 1971, ss. 416. Chronologicznie podzielona została na dwa okresy: W cieniu Republiki Weimarskiej oraz w latach terroru hitlerowskiego. Całość oparta jest na archiwaliach warszawskich, śląskich i poczdamskich. Uwzględnione zostały wszystkie wydawnictwa periodyczne z wyjątkiem półrocznych i rocznych, które według zdania Autora zaliczyć należy do publikacji zwartych. Tak samo prasa religijna potraktowana została pobieżnie, gdyż według opinii Autora nie miała większego znaczenia politycznego w życiu mniejszości niemieckiej. J. Mądry, *Prasa przesiedleńcza i ziomkowska w latach 1945—1970*, Katowice 1972. Autor w tym wypadku daje wykaz i omawia czasopisma organizacji ziomkowskich, ich nastawienie oraz oddziaływanie na opinię publiczną.

Inwentarz rękopisów Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu, t. IV, Wrocław 1972, ss. X + 774 stanowi dalszy ciąg zaanonsowanego

w poprzednich naszych „Studiach” Inwentarza i obejmuje rękopisy od nr. 13001 do 13725. Podobnego rodzaju jest *Katalog rękopisów staropolskich Biblioteki Kórnickiej, XVI—XVIII w.*, t. I, Wrocław 1971, ss. XI + 604. *Atlas województwa katowickiego*, opracowanie zbiorowe, Warszawa 1971, ss. 8 nlb. + 48 map + 15 stron tekstu. Oprócz map zawiera liczne diagramy i wykresy, a treścią są zagadnienia ogólne, warunki naturalne, ludność, przemysł, budownictwo, rolnictwo, komunikacja, ochrona zdrowia, oświata, kultura i sztuka. H. Borek, *Opolszczyzna w świetle nazw miejscowych*, Opole 1972, ss. 209. W przystępny sposób omawia Autor pochodzenie i dzieje wszystkich nazw aktualnie istniejących osad na Opolszczyźnie. Końcowy wykaz alfabetyczny ułatwia odnalezienie poszukiwanej nazwy. J. Jaros, *Słownik historyczny kopalń węgla na ziemiach polskich*, Katowice 1972, ss. 182. Jest to pierwszy w naszej literaturze słownik historyczny kopalń m. i. w okręgu górnośląskim. Alfabetyczny układ haseł w obrębie poszczególnych części, wyszczególniający nazwę kopalni oraz miejscowość, w której powstała, datę nadania, właściciela, krótki zarys dziejów nadają mu charakter pożytecznej encyklopedii. J. K o t, *Instytut Śląski—Instytut Naukowo-Badawczy w Opolu (1957—1972)*, Opole 1972, ss. 29. Służy jako informator ogólny o zadaniach Instytutu i ich dotychczasowej realizacji, wydany z okazji 15 lat istnienia, a właściwie reaktywizacji Instytutu Śląskiego, powołanego do życia w 1934 r. w Katowicach przez dra Romana Lutmana.

G. L a b u d a, *Polska granica zachodnia. Tysiąc lat dziejów politycznych*, Poznań 1971, ss. 452, tablic 31. Jest to owoc 25 lat żmudnych studiów przygotowanych nad losami granicy z naszymi zachodnimi sąsiadami. Poza pierwszą częścią pracy, poświęconą sprawom ogólnego znaczenia i rozwojowi pojęcia granic w minionych wiekach, przedstawia w głównej części w sposób chronologiczny wszystkie fazy kształtowania się granicy zachodniej od wczesnego średniowiecza aż do układu podpisanego pomiędzy Polską a NRF w 1970 r. W. D z i e w u l s k i, *Dzieje ludności polskiej na Śląsku Opolskim*, t. I: *Od czasów najdawniejszych do wiosny ludów*, Opole 1972, ss. 187. Tytuł tej na większą skalę zakrojonej pracy orientuje dostatecznie o treści książki, natomiast ocena, ogłoszona w *Kwartalniku Opolskim*, r. XVIII(1972) w nr. 4, ss. 110—117, wypadła negatywnie. F. S z a f r a ŋ s k i, *Ludwik II brzesko-lignicki, feudal śląski z doby późnego średniowiecza*, Wrocław 1972, ss. 144. Jest to monografia o jego władztwie, działalności politycznej w czasie wojen husyckich, o ówczesnych stosunkach kulturalnych i mecenacie wspomnianego księcia. S t. R o s p o n d, *Polskość Mikołaja Kopernika z rodu Ślązaka*, Opole 1972, ss. 76 + mapka. Zadaniem szkicu było przedstawienie w sposób jak najbardziej przystępny polskości Mikołaja Kopernika w świetle faktów językowych, głównie przez analizę jego nazwiska oraz miejsca rodowego Koperników. T. D z i e k o ŋ s k i, *Wydobywanie i metalurgia kruszców na Dolnym Śląsku od XIII do połowy XX w.*, Wrocław—Warszawa, Kraków—Gdańsk 1972, ss. 420. W pierwszej części jest mowa o organizacji i administracji oraz przepisach prawnych, obowiązujących w górnictwie śląskim od średniowiecza aż do 1945 r., o rozmieszczeniu złóż kruszczowych i rozwoju techniki wydobywczej, a w drugiej części o poszczególnych ośrodkach produkcji według rodzajów eksploatowanych rud. D. M o l e n d a, *Kopalnie rud ołowiu na terenie złóż śląsko-krakowskich w XVI—XVIII wieku. Z dziejów postępu technicznego*, Wrocław 1972, ss. 369. Praca uwzględnia zarówno zmiany w technice budowy sztolni i sposoby odprowadzania złóż, jak zmiany w ekonomice, doprowadzającej do kapitalistycznego systemu finansowania i nowej organizacji pracy górników, jak też wpływ górnictwa na osadnictwo i strukturę społeczno-gospodarczą ośrodków górniczych. J. C h l e b o w c z y k, *Nad Olzą*, Katowice 1971, ss. 355, czyli dzieje Śląska Cieszyńskiego od połowy XVIII w. po rok 1945, jego życie gospodarcze, społeczne, polityczne i kulturalne. Tenże, *Dwa wieki Kuźni Ustroń*, Ka-

towice 1972, ss. 283. Jest to opis dziejów najstarszego, a dziś jeszcze czynnego warsztatu pracy na Śląsku Cieszyńskim. A. Brożek - H. Borek, *Jeszcze jeden list z Teksasu do Płużnicy z 1855 roku*, Opole 1972, ss. 32. Niniejszy ciekawy dodatek uzupełnia wspomnianą już na początku naszych notatek pracę A. Brożka o pierwszej większej fali emigracyjnej z Górnego Śląska do Teksasu. Przed kilku laty wydał M. Pater dzieło pt. *Ruch polski na Górnym Śląsku w latach 1879—1893*, o którym była wzmianka w poprzednim tomie naszych „Studiów”. Następnie wyszło spod jego pióra: *Centrum a ruch polski na Górnym Śląsku (1879—1893)*, Opole 1971, ss. 320. Autor analizował w tej pracy nastawienie Centrum do coraz wyraźniej usamodzielniającego się ruchu polskiego. Bardzo rozległą, ciekawą, a dotychczas prawie nieznaną problematyką zajął się E. Mendel w książce: *Polacy na Górnym Śląsku w latach pierwszej wojny światowej*, Katowice 1971, ss. 308. W oparciu o bazę źródłową w archiwaliach i prasie omówił stosunki gospodarczo-społeczne i narodowościowe, postawę ludności wobec wybuchu wojny, położenie materialne warstw pracujących, udział w wojnie, przemiany w świadomości politycznej i narodowej, a w końcu narastanie ruchu rewolucyjnego na Górnym Śląsku. *Ruch robotniczy na Śląsku Opolskim*, Opole 1971, ss. 111, obejmuje oprócz epizodu z r. 1902 również okres plebiscytu, powstań śląskich i lata międzywojenne. K. Popiołek opracował ponownie: *Trzecie powstanie śląskie*, Katowice 1971, ss. 88, natomiast D. Simonides ogłosiła: *Powstania śląskie we współczesnych opowiadaniach ludowych*, Opole 1972, ss. 90. Po części teoretycznej o opowieściach powstańczych, osnutych na kanwie prawdziwych wydarzeń, o ich źródłach i folkloryzacji przytacza Autorka w drugiej części 53 takie opowiadania. Wyjątkowy temat rozwinął F. Hawranek, *Niemiecka socjaldemokracja w prowincji górnośląskiej w latach 1929—1933*, Wrocław 1971, ss. 301, przedstawiając jej działalność podczas wielkiego kryzysu ekonomicznego, który doprowadził do opanowania Trzeciej Rzeszy przez faszystów. Natomiast już częściej poruszony temat podjął T. Fałęcki: *Niemieckie szkolnictwo mniejszościowe na Górnym Śląsku w latach 1922—1939*, Katowice—Kraków 1970, ss. 182, ukazując społeczną i polityczną rolę szkoły niemieckiej oraz dążenia i żądania niemieckich organizacji w sprawie szkolnej. Dotychczas w ogólnym zarysie nietknięty problem poruszył P. Dobrowolski, *Ugrupowania i kierunki separatystyczne na Górnym Śląsku i w Cieszyńskim w latach 1918—1939*, Katowice—Kraków 1972, ss. 242 (czyli o genezie, charakterze i przejawach tzw. separatyzmu śląskiego). Materiały z sesji naukowej, zorganizowanej z okazji 30 rocznicy najazdu hitlerowskiego na Polskę, ze szczególnym uwzględnieniem genezy klęski wrześniowej, piątej kolumny w przededniu wybuchu wojny, udziału powstańców w obronie Śląska i ruchu oporu ogłoszono pt. *Śląsk i Zagłębie Dąbrowskie w walce z okupantem hitlerowskim 1939—1945*, Katowice 1970, ss. 405. H. Leher, E. Osmańczyk, *Polacy spod znaku Ródlą*, Warszawa 1972, ss. 322. Książkę poświęconą dziejom Związku Polaków w Niemczech napisali najbardziej do tego powołani „Hania” i „Mietek”, którzy przed 40 laty redagowali w „Młodym Polaku w Niemczech” dział listów do redakcji. J. Pabisz opracował: *Walkę klasy robotniczej województwa śląskiego w okresie wielkiego kryzysu gospodarczego*, Katowice—Kraków 1972, ss. 221. M. Cygański, *Hitlerowska V Kolumna w województwach śląskim i krakowskim w 1939 roku*, Opole 1972, ss. 210. Treścią książki jest działalność ośrodków dywersyjnych w rodzaju „Volksbundu” itp. w okresie pogłębiającego się kryzysu w stosunkach międzypaństwowych polsko-niemieckich w r. 1939. A. Konieczny, *Pod rządami wojennego prawa karnego Trzeciej Rzeszy. Górny Śląsk 1939—1945*, Warszawa—Wrocław 1972, ss. 423. Jest to wyjątkowo mało opracowany temat w ramach problematyki hitleryzmu o praktycznej działalności sądownictwa karnego, w szczególności sądów specjalnych, doraźnych oraz trybunału narodowego. S. Senft — H. Więcek, *Obozy jenieckie na*

obszarze śląskiego okręgu Wehrmachtu 1939—1945, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk 1972, ss. 248. Przedstawiony jest skład narodowościowy jeńców, którzy przewinęli się przez obozy na Dolnym i Górnym Śląsku, ich traktowanie, postawa jeńców oraz dzieje poszczególnych obozów. W drugim i uzupełnionym wydaniu wyszła książka T. Musioła pt. *Dachau 1933—1945*, Katowice 1971, ss. 469 + 162 ilustracji. Broszurka S. Kędryny i A. Szefera o nauczycielach śląskich poległych i pomordowanych w latach hitlerowskiej okupacji, Katowice 1971, ss. 121 opisuje w pierwszej części podziemną działalność nauczycielstwa w latach okupacji, a w drugiej części podaje szkice biograficzne ofiar okupanta. *Zachodnia granica Polski na konferencji poczdamskiej. Zbiór dokumentów*, Opole 1970, ss. 243. Jest to zestaw tekstów protokołów i sprawozdań wraz z dołączonymi oryginalnymi aneksami. *Pierwsze lata Władzy Ludowej we wspomnieniach Opolan*, Katowice 1971, ss. 400, przenoszą nas w czasy powojenne, o których piszą „nowi” i „starzy” Opolanie, gdyż na 40 pamiętników zakwalifikowanych do druku dziesięć pochodzi od autochtonów. Od strony zawodowej uczestnikami w konkursie byli chłopcy i nauczyciele, robotnicy i działacze społeczni. Natomiast w ogłoszonych *Wspomnieniach nauczycieli śląskich* p. red. K. Popiołka, Katowice 1970, ss. 235 poza fragmentami z okresu powstań śląskich i plebiscytu przeważają wspomnienia o organizowaniu szkolnictwa po II wojnie światowej na ziemiach zachodnich. F. Serafin jest autorem *Ruchu ludowego w województwie śląsko-dąbrowskim w latach 1945—1949*, Katowice 1970, ss. 223, natomiast H. Rechowicz w książce *Powstańcy śląscy w Polsce Ludowej 1945—1949*, Katowice 1970, ss. 180 podkreślił uznanie i troskę okazywaną przez Władzę Ludową weteranom śląskim. Tenże wydał: *Aleksander Zawadzki. Życie i działalność*, Katowice—Kraków 1969, ss. 234 jako życiorys wybitnego działacza ruchu robotniczego, męża stanu i pierwszego po drugiej wojnie światowej wojewody śląskiego. Szkic przeobrażeń, jakie dokonały się w województwie katowickim, narysował J. Kantyka w broszurce: *XXV lat Władzy Ludowej w województwie katowickim*, Katowice 1970, ss. 140. A. Konieczny opracował: *Z dziejów ruchu młodzieżowego w województwie katowickim 1945—1970*, Katowice 1970, ss. 87. W serii „Dokumenty” wydał Instytut Śląski w Opolu Ustawę Zasadniczą Republiki Federalnej Niemiec. Według stanu z 15 VIII 1971 r. Tłum. i przyg. M. Sobolewski, Opole 1972, ss. 109. Chodzi o konstytucję NRF, którą uchwaloną przez Radę Parlamentarną i zaaprobowaną przez władze trzech mocarstw zachodnich ratyfikowały kraje zachodnioniemieckie, a w życie weszła w dn. 24 V 1949 r.

Dział ekonomiczny

Miasto jako przedmiot badań naukowych, pod red. B. Jałowickiego, Katowice 1972, jest zbiorem materiałów nagromadzonych w toku dyskusji międzydyscyplinarnej, czyli przy udziale socjologów, antropologów, biologów, demografów, lekarzy, geografów i urbanistów nad dalszym rozwojem miast śląskich. *Region Opolski-Struktura i procesy osadnicze*, Praca zbiorowa p. red. S. Golańskiego, Opole—Wrocław 1971, ss. 379. Oprócz zarysu geografii fizycznej jest to opis zmian, spowodowanych industrializacją, urbanizacją i modernizacją terenu opolskiego.

Jako monografie miast i powiatów oraz ich zagospodarowania ukazały się: *Bielsko-Biała. Zarys rozwoju miasta i powiatu*, oprac. H. Rechowicz, Katowice 1971, ss. 740. Jest to najokazalsza pozycja z tego cyklu, zawierająca sporo wiadomości o rejonie bielsko-bialskim i jego stolicy, o jego ludziach i dorobku, o tradycji i teraźniejszości oraz o perspektywie dalszego rozwoju. Z podobnego punktu widzenia opracowano *Lubliniec. Zarys rozwoju powiatu*, p.

red. J. Jarosa, Katowice 1972, ss. 462. J. Kantyka, A. Targ, Mikołów, *Zarys rozwoju miasta*, Katowice 1972, ss. 196. Ukazał się w skromniejszej objętości z okazji 750-lecia pierwszej wzmianki o pierwotnym Mikołowie. Pozostałością po śp. L. Musiole są *Woźniki. Dzieje miasta od czasów najdawniejszych do połączenia z Macierzą w r. 1922*. Opracował, uzupełnił i przygotował do druku W. Dzielwski, Opole 1971, ss. 76. Spośród dotychczasowych monografii miast jest to najmniejsza i najmniej udana pozycja i stanowi właściwie tylko zlepek dziejowych wydarzeń. Oryginalny tekst został zmieniony na niekorzyść, gdyż np. L. Musioł jako specjalista od spraw szkolnych byłby problem szkolnictwa przed r. 1872 inaczej przedstawił. Nie uzupełniono też opisu do czasów nowszych: L. Musioł, S. Rospond, *Protokolarz miasta Woźnik*, Wrocław 1972, ss. 193 + 2 nrb. W odróżnieniu od pierwszego wydania z r. 1930 wydano obecnie pełny i kompletny tekst, zaopatrzony w nowoczesny aparat edytorski. K. Żydek, *Od Pecare do Piekar Śląskich. Opowieść o dziejach Piekar Śląskich*, Piekary Śl. 1972. Rzetelne określenie publikacji jako opowieści pozwala Autora rozgrzeszyć z licznych nieścisłości. J. Kębiłowski, Nysa, Wrocław 1972, ss. 300. Jest to tomik serii „*Śląsk w zabytkach sztuki*”, w które Nysa pod każdym względem była bardzo bogata, a które większą częścią zostały odbudowane, względnie odrestaurowane. *Ziemia Kozielecka. Studia i materiały* p. red. J. Kroszela, Opole 1972, ss. 274. Zbiór artykułów licznych Autorów o wynikach badań nad współczesnym rozwojem gospodarczym i społecznym regionu. Podobne problemy zawiera: *Rolnictwo regionu raciborskiego, część I: Charakterystyka i ocena* p. red. J. Góralczyka, Opole 1972, ss. 174. Natomiast następne publikacje omawiają różne jednostki przemysłowe, jak J. Jaros, J. Sito, *Historia Zakładów Urządzeń Technicznych „Elewator”*, Katowice 1972; A. Pilch, *50 lat Fabryki Maszyn Elektrycznych Celma w Cieszynie (1920—1970). Przyczynek do badań nad rozwojem przemysłu elektrotechnicznego*, Katowice 1970, ss. 116; *Fabryka Obraabiarek „Rafamet” w Kuźni Raciborskiej. Próba zarysu historyczno-gospodarczego*. Praca zbiorowa p. red. A. Brożka, Opole 1971, ss. 114.

Z ogólnego stanowiska o sprawach gospodarczych traktują wydawane w Instytucie Opolskim *Studia Społeczno-Ekonomiczne* p. red. J. Kroszela. Tom II, 1971, ss. 273, uwzględnia problemy z dziedziny przemysłu, handlu, transportu i osadnictwa na Opolszczyźnie, a tom III, ss. 392 podaje materiały z konferencji Zakładu Nauk Społeczno-Ekonomicznych na temat warunków bytowania ludności, czyli dochody, warunki mieszkaniowe oraz poziom spożycia artykułów konsumpcyjnych. Podobnie L. Cichy, *Czynniki rozwoju przemysłu w województwie katowickim*, Katowice 1972, skupia uwagę na podstawowych wielkościach ekonomicznych i ich pochodnych takich, jak wydajność pracy i postęp techniczny, starając się o ilościowe określenie czynników rozwoju przemysłu w latach 1950—1968. W. Mrozek, *Główne problemy socjologiczne województwa katowickiego*, Katowice 1972, ss. 158, zestawia podstawowe zagadnienia społeczne, jak skutki urbanizacji, kulturę, prasę, stosunek społeczeństwa do przemysłu, oddziałujące na przeobrażenie rodziny. Kształtowanie się, działalność i życie klasy robotniczej w opracowaniu historyków, socjologów i ekonomistów ujęła książka: *Klasa robotnicza województwa katowickiego w Polsce Ludowej*, jako praca zbiorowa pod red. W. Mrozka, Katowice 1972. Na podstawie własnych badań o charakterze analitycznym opracował J. Jagas, *Czynniki wzrostu wydajności pracy na przykładzie przemysłu Opolszczyzny*, Wrocław—Opole 1971, ss. 192. Trzy odrębne studia zawarte są w pracy zbiorowej p. red. J. Pietruchy: *Zatrudnienie w strategii rozwoju gospodarczego województwa katowickiego*, Katowice 1972. Od J. Pietruchy pochodzi również broszurka: *Polityka społeczna w regionach przemysłowych*, w której po stwierdzeniu właściwości regionu przemysłowego omawia politykę zatrudnienia i dochodów ludności i analizuje problemy modernizacji handlu

i usług, budownictwo i ochronę środowiska naturalnego. Przemiany, jakie zaszły w ciągu 25-lecia PRL w zakresie warunków bytu, stanowiących czynnik determinujący spożycie i określający byt, wykazali W. Jasiński i T. Wrona: *Warunki bytu ludności województwa katowickiego*, Katowice 1970, ss. 124. Nowym przyczynkiem do problemu rozwoju spółdzielczości na Opolszczyźnie, która już w r. 1969 obchodziła swoje stulecie, jest praca H. Tomiczka pt. *Spółdzielczość spożywców w województwie opolskim do 1969 r.*, Opole 1972, ss. 171. Jako tom VIII serii: „Górnośląskie studia socjologiczne” p. red. P. Rybickiego wyszły *Wybrane zagadnienia socjologii zawodu*, Katowice 1970, ss. 221, gdzie m.i. mowa o strukturze załogi kopalń: „Murcki” i „Dębieńsko”, o młodzieży ROW-u i adaptacji pracowników fizycznych pochodzenia wiejskiego do warunków życia i pracy w GOP-ie. *Wieś województwa katowickiego w XXV-leciu PRL*, Katowice 1970, ss. 146, jest zbiorem materiałów ze specjalnej sesji o problemach przemian społeczno-ekonomicznych i działalności organizacji młodzieżowych na wsi górnośląskiej. Wstęp do szeroko zakrojonych badań etnograficznych stanowi broszurka A. Zambrzyckiej-Kunachowicz: *Rzemiosło we wsi robotniczo-rolnej na przykładzie wsi Owsiszcz w powiecie raciborskim*, Opole 1971, ss. 69 + 4 tablice. Dzieje rozwoju, który doprowadził do przekształcenia piwowarstwa w przemysł oraz rozbudowę tegoż przemysłu po drugiej wojnie światowej ujął K. Wilsz w publikacji: *Związki produkcyjne i rynkowe przemysłu piwowarsko-słodowniczego w województwie opolskim*, Opole 1971, ss. 201.

W zakresie zagadnień społeczno-politycznych pojawił się już jako nr 9 Zeszytów naukowych Wydziału Propagandy i Agitacji KW PZPR w Opolu: *Ruch robotniczy na Śląsku Opolskim*, Opole 1972, ss. 130. Wśród ogłoszonych tam prac zastępuje na szczególną uwagę artykuł B. Reintera, *O podstawowych założeniach programowych polityki wyznaniowej PPR*.

Kultura i nauka

W. Mrozek, *Przemiany społeczno-kulturalne w województwie katowickim*, Katowice 1972, ss. 68. Z. Obrzud, *Polski ruch teatralny na Górnym Śląsku (1862—1918)*, Wrocław 1972, ss. 142 + 19 kart fotografii. Jest to praca specjalisty w zakresie tego zagadnienia, który ogłoszone już na ten temat artykuły w „Zaraniu” i „Kwartalniku Opolskim” ujął w jedną książkową całość. St. Staśko, *Narodziny teatru*, Katowice 1972, ss. 199 + 15 kart ilustracji, zawiera dzieje i rozwój teatru w Opolu w latach 1945—1948. St. Gawlik, *Brzeskie szkolnictwo podstawowe w latach 1945—1970*, Opole 1972, ss. 167. Po ogólnej charakterystyce regionu brzeskiego i dawnego szkolnictwa niemieckiego opisuje rozwój sieci szkolnej, kwalifikacje kadry nauczycielskiej i wyposażenie szkół. R. Rauziński, *Planowanie szkolnictwa a lokalny rynek pracy (1950—1985)*, Opole 1972, ss. 95. O kształceniu i zatrudnieniu w gospodarce pracowników ze średnim wykształceniem zawodowym w latach 1950—1970, a także określenie niezbędnych potrzeb regionu górnośląskiego w tym zakresie do roku 1985. *Alkohol w kulturze i obyczaju*, Praca zbiorowa p. red. J. Górskiego i K. Moczarskiego, Warszawa 1972, ss. 271, zwraca uwagę na zagadnienie alkoholizmu, które rozrosło się do kwestii pierwszorzędnej i stało się plagą społeczną.

Opracował ks. F. Maroń